

Centrum Badań
nad Uprzedzeniami

Kontakt międzygrupowy i dystans społeczny w Polskim Sondażu Uprzedzeń 3

Anna Stefaniak

Katarzyna Malinowska

Marta Witkowska

Warszawa, 2017

Postawy wobec grup mniejszościowych oraz kontakt z ich przedstawicielami to zagadnienia, do których cyklicznie powracamy w kolejnych edycjach Polskiego Sondażu Uprzedzeń. Z jednej strony to właśnie kontakt z przedstawicielami danej grupy redukuje negatywne postawy wobec niej, a z drugiej – negatywne postawy wpływają na niechęć i prowadzą do społecznej izolacji grup, wobec których żywione są uprzedzenia. To właśnie dlatego te dwa zagadnienia stały się przedmiotem pogłębionych analiz, mających na celu ocenę funkcjonowania polskiego społeczeństwa w dobie zwiększającej się różnorodności etnicznej, światopoglądowej i kulturowej.

W Polskim Sondażu Uprzedzeń 3 (PPS3) przeprowadzonym na reprezentatywnej grupie Polaków i Polek ($N = 1019$ osób), badaliśmy postawy Polaków i Polek wobec siedmiu grup mniejszościowych oraz testowaliśmy, jak często Polacy i Polki nawiązują kontakty z przedstawicielami tych grup. Grupy, o które pytaliśmy w badaniu to najważniejsze w Polsce mniejszości etniczne (Żydzi, Romowie¹, Ukraińcy oraz Niemcy) oraz grupy ważne w bieżącym dyskursie politycznym i społecznym (uchodźcy, muzułmanie oraz osoby homoseksualne).

Uczestnicy badania najpierw odpowiadali na pytania o kontakt międzygrupowy, a następnie o postawy wobec różnych grup. Wyniki zostaną omówione zgodnie z kolejnością zadawania pytań w badaniu. Następnie przedstawimy analizę związków pomiędzy kontaktem międzygrupowym a postawami. Ostatnim elementem raportu będzie porównanie aktualnego poziomu badanych zmiennych z wynikami podobnych reprezentatywnych sondaży z lat 2013 (Polski Sondaż Uprzedzeń 2) i 2016 (druga edycja Badania Mowy Nienawiści w Polsce).

¹ W badaniu pytaliśmy o grupę romską używając bardziej rozpowszechnionego określenia tej grupy: „Cyganie”.

Kontakt międzygrupowy w Polsce

Kontakt międzygrupowy stanowi jedno z najbardziej skutecznych narzędzi redukowania uprzedzeń². Podstawową formą kontaktu międzygrupowego jest *kontakt bezpośredni*, tj. spotkanie członków różnych grup społecznych twarzą w twarz, które już we wczesnych badaniach okazało się istotnie redukować uprzedzenia międzygrupowe³, i którego skuteczność potwierdziła rozległa metaanaliza⁴. Najbardziej efektywną formą kontaktu bezpośredniego jest przyjaźń międzygrupowa – zapewniająca częsty, pozytywny kontakt z osobami należącymi do innej grupy społecznej⁵.

Niestety, w regionach, w których takie spotkania byłyby najbardziej potrzebne – m.in. w społeczeństwach pokonfliktowych czy wysoce homogenicznych etnicznie – do kontaktu międzygrupowego dochodzi bardzo rzadko m.in. ze względu na segregację grup społecznych oraz wysoki poziom uprzedzeń⁶. W związku z tym psychologowie zaczęli poszukiwać alternatyw dla kontaktu bezpośredniego i zauważyli, że sama wiedza na temat

² Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley; Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2011). *When groups meet: The dynamics of intergroup contact*. New York: Psychology Press.

³ Brophy, I. N. (1946). The luxury of anti-Negro prejudice. *Public Opinion Quarterly*, 9, 456–466; Deutsch, M., & Collins, M. E. (1951). *Interracial housing: A psychological evaluation of a social experiment*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

⁴ Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 751-783.

⁵ Pettigrew, T. F. (1997). Generalized intergroup contact effects on prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 173-185.

⁶ Cehajic, S., Brown, R., & Castano, E. (2008). Forgive and forget? Antecedents and consequences of intergroup forgiveness in Bosnia and Herzegovina. *Political Psychology*, 29, 351-367; Wagner, U., Christ, O., Pettigrew, T. F., Stellmacher, J., & Wolf, C. (2006). Prejudice and minority proportion: Contact instead of threat effects. *Social Psychology Quarterly*, 69, 380-390; Hewstone, M., Cairns, E., Voci, A., Paolini, S., McLernon, F., Crisp, R. J., Niens, U., & Craig, J. (2005). Intergroup contact in a divided society: Challenging segregation in Northern Ireland. In: D. Abrams, M. Hogg, & Marques, J. M. (Eds.), *Social Psychology of Inclusion and Exclusion* (pp. 265-292). New York: Psychology Press.

międzygrupowych kontaktów osób bliskich lub członków tej samej grupy społecznej może mieć pozytywny wpływ na postawy (*kontakt rozszerzony*⁷). Podobne efekty do kontaktu rozszerzonego ma także bycie świadkiem kontaktu międzygrupowego poprzez mass media, literaturę, czy po prostu obserwowanie takich interakcji (*kontakt zapośredniczony*⁸), a nawet wyobrażanie sobie, że samemu się w takie interakcje wchodzi⁹. Wszystkie te *pośrednie* formy kontaktu okazały się pozytywnie wpływać na postawy międzygrupowe. Badania prowadzone w Niemczech¹⁰, pokazały dodatkowo, że mieszkanie w miejscach charakteryzujących się dużą częstotliwością kontaktu międzygrupowego wywiera pozytywny wpływ na postawy, nawet jeśli dana osoba sama w taki kontakt się nie angażuje. Nieprzypadkowo, poparcie dla antyimigranckich partii skrajnie prawicowych (również w wyborach do Bundestagu we wrześniu 2017) było najmniejsze w regionach, w których mieszkają liczne społeczności muzułmańskie, a zatem okazji do kontaktu jest więcej.

W przedstawianym tu badaniu nasilenie poszczególnych typów kontaktu mierzyliśmy za pomocą następujących pytań:

1. Kontakt bezpośredni: Czy zna Pani/Pan osobiście [nazwa grupy]?
2. Kontakt rozszerzony: Czy Pani/Pana bliscy znają osobiście [nazwa grupy]?
3. Przyjaźń międzygrupową: Czy wśród Pani/Pana najbliższych przyjaciół są [nazwa grupy]?

Osoby badane udzielały odpowiedzi na pięciostopniowej skali, w której poszczególnym punktom skali odpowiadały następujące twierdzenia: 1 = Nie, nie zna/m (Nie, nie ma); 2 = Tak,

⁷ Wright, S. C., Aron, A., McLaughlin-Volpe, T., & Ropp, S. A. (1997). The extended contact effect: Knowledge of cross-group friendships and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 73-90.

⁸ Mazziotta, A., Mummendey, A., & Wright, S. C. (2011). Vicarious intergroup contact effects: Applying social-cognitive theory to intergroup contact research. *Group Processes & Intergroup Relations*, 14, 255-274.

⁹ Turner, R. N., Crisp, R. J., & Lambert, E. (2007). Imagining intergroup contact can improve intergroup attitudes. *Group Processes & Intergroup Relations*, 10, 427-441.

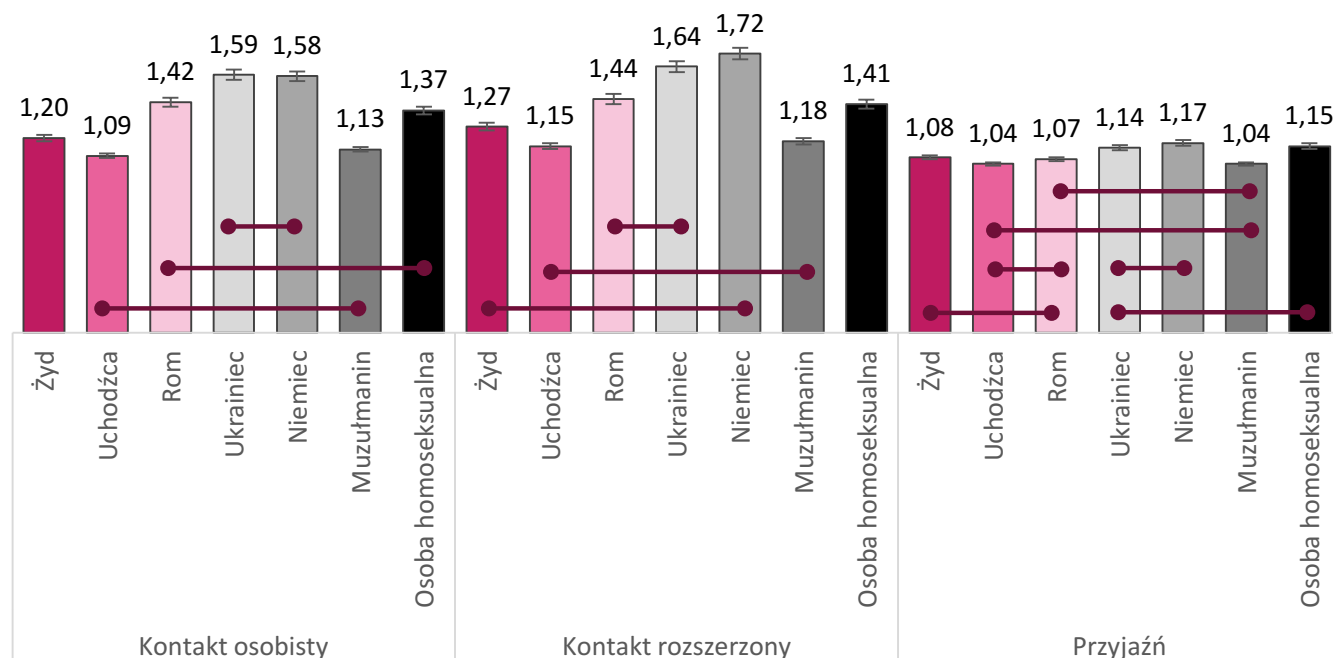
¹⁰ Christ, O., Schmid, K., Lolliot, S., Swart, H., Stolle, D., Tausch, N., ... Hewstone, M. (2014). Contextual effect of positive intergroup contact on outgroup prejudice. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111, 3996-4000.

1-2 osoby; 3 = Tak, kilka osób; 4 = Tak, wiele osób; 5 = Tak, bardzo wiele osób. Osoby badane mogły też udzielić odpowiedzi beztreściowej („Nie wiem/trudno powiedzieć”) lub odmówić odpowiedzi na pytanie. Kolejność pytań była taka sama dla wszystkich osób – tj. najpierw pytaliśmy o kontakt bezpośredni, potem o rozszerzony, a na końcu o przyjaźń międzygrupową, ale kolejność siedmiu grup, o które pytaliśmy była losowa dla każdej osoby badanej.

Wyniki potwierdzają, że do kontaktów międzygrupowych w polskim społeczeństwie dochodzi stosunkowo rzadko¹¹. W zależności od grupy mniejszościowej, o którą pytaliśmy, między 64,8% a 93,5% badanych deklaroowało całkowity brak kontaktu bezpośredniego, od 66% do 93,5% brak kontaktu rozszerzonego, a między 87,3% a 95,2% brak jakichkolwiek przyjaźni należących do grup mniejszościowych. Wartości średnie odpowiedzi respondentów na pytania dotyczące różnych typów kontaktu z analizowanymi w badaniu siedmioma grupami przedstawia wykres 1.

¹¹ Stefaniak, A., Witkowska, M. (2015). Społeczne kontakty Polaków, czyli czy znamy ludzi innych niż my sami i czy chcemy ich poznawać? [W:] Stefaniak A. Bilewicz M., Winiewski M. (red.), *Uprzedzenia w Polsce*, 99-124. Warszawa: Liberilibri

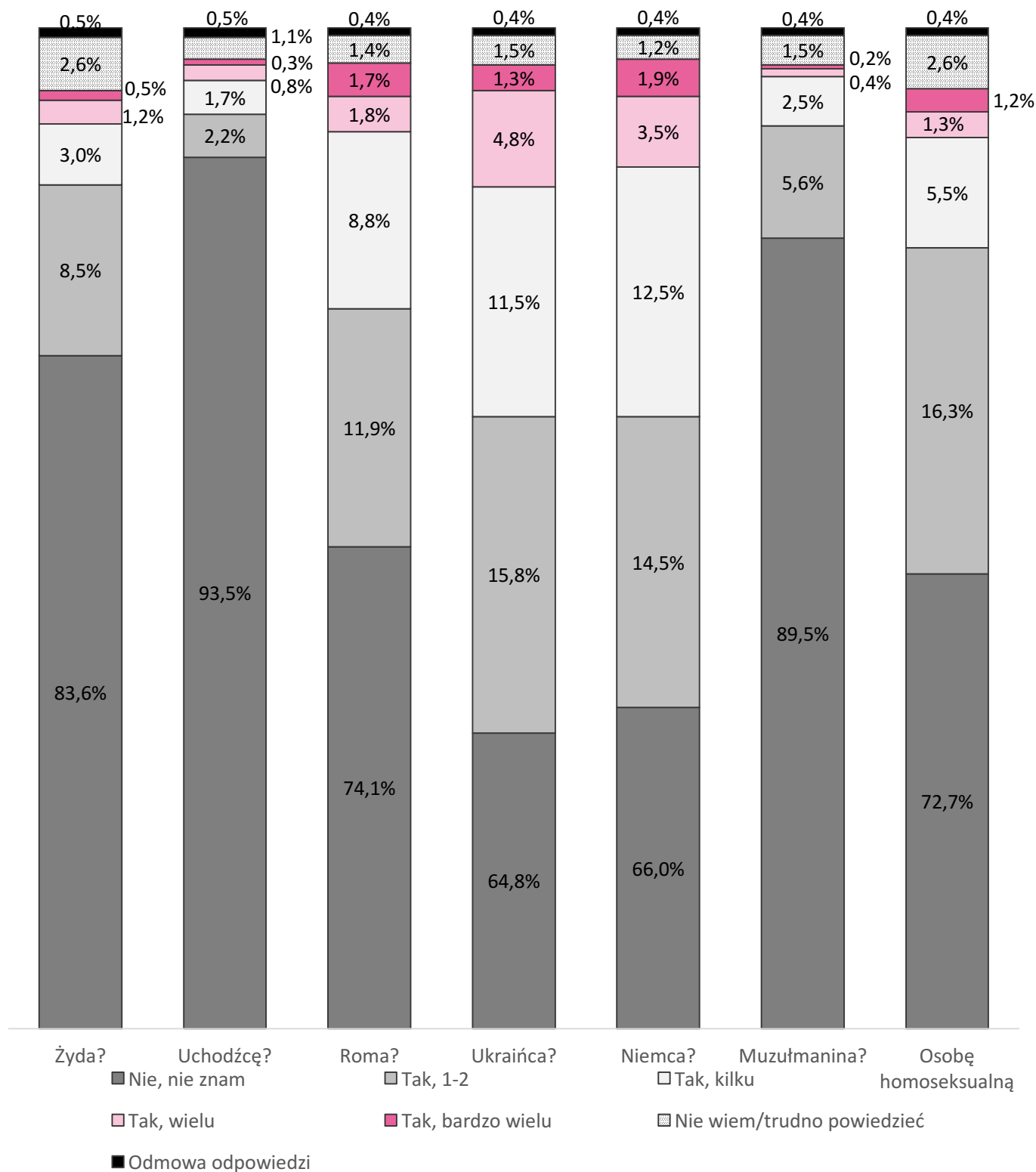
Średnie wartości odpowiedzi na pytania o różne typy kontaktu międzygrupowego

Wykres 1. Średnie wartości odpowiedzi na pytania dotyczące 3 typów kontaktu międzygrupowego wśród respondentów Polskiego Sondażu Uprzedzeń 3 wraz z błędami standardowymi średnich. Średnie wartości zostały obliczone po wyłączeniu odpowiedzi beztreściowych („Nie wiem/trudno powiedzieć”). Linie łączą średnie, które nie różnią się od siebie.

Polki i Polacy deklarowali zdecydowanie najniższy poziom kontaktu bezpośredniego z uchodźcami i muzułmanami. Nie jest to wynik zaskakujący, biorąc pod uwagę bardzo małą liczbę wyznawców islamu w Polsce i sprzeciw polskich władz wobec przyjmowania uchodźców. Grupy te są praktycznie w Polsce nieobecne. Blisko 84% respondentów deklarowało, że nie zna ani jednego Żyda, a niemal trzy czwarte brak znajomości jakiegokolwiek osoby homoseksualnej czy Roma. Najmniej było osób, które deklarowały, że nie znają żadnego Niemca (66%) lub Ukraińca (64,8%). Szczegółowe wyniki prezentuje wykres 2.

Czy zna Pani/Pan osobiście ...

Wykres 2. Nasilenie kontaktu bezpośredniego deklarowane przez respondenci i respondentów Polskiego Sondażu Upředzeń 3. Dla zwiększenia czytelności wykres został przeskalowany.

Wyniki w zakresie kontaktu rozszerzonego prezentują się niemal identycznie jak te dotyczące kontaktu bezpośredniego. Respondentki i respondenci Polskiego Sondażu Uprzedzeń 3 deklarowali największy poziom kontaktu międzygrupowego między swoimi bliskimi a Niemcami i Ukraińcami, nieco niższy w odniesieniu do Romów, osób homoseksualnych i Żydów, a najniższy poziom kontaktu z uchodźcami i muzułmanami (zob. wykres 3).

Najmniej powszechnym typem kontaktu okazało się posiadanie przyjaciół w grupach obcych (zob. wykres 4). Jedynie 11% Polaków i Polek deklarowało, że posiada przyjaciela-Niemca, 10%, że wśród ich przyjaciół jest Ukrainiec, a 9% twierdziło, że przyjaźni się przynajmniej z 1 osobą homoseksualną. Pięć procent polskiego społeczeństwa twierdzi, że ma wśród przyjaciół Żyda a 4,5% Roma. Trzy procent Polek i Polaków deklaruje przyjaźń z muzułmaninem, a 2,5% z uchodźcą.

Porównanie poziomu trzech typów kontaktu potwierdza istotność różnic między nimi. Polacy doświadczają najwięcej kontaktu rozszerzonego, nieco mniej bezpośredniego. Przyjaźń międzygrupowa jest zaś w Polsce najrzadszym spośród badanych typów kontaktu.¹²

¹² Analiza wariancji z powtórzonym pomiarem dla trzech typów kontaktu (wartości uśrednione po grupach mniejszościowych) potwierdziła istotność różnic: $F(1, 998) = 255,85$; $p < 0,001$; $\eta_p^2 = 0,18$. Wszystkie średnie istotnie różniły się od siebie. Respondenci deklarowali najwięcej kontaktu rozszerzonego ($M = 1,48$; $SD = 0,74$), mniejsze nasilenie kontaktu bezpośredniego ($M = 1,35$; $SD = 0,50$) oraz najmniejsze przyjaźni międzygrupowych ($M = 1,10$; $SD = 0,30$).

Czy ktoś z Pani/Pana bliskich zna osobie ...

Wykres 3. Nasilenie kontaktu rozszerzonego deklarowane przez respondentki i respondentów Polskiego Sondażu Upředzeń 3. Dla zwiększenia czytelności wykres został przeskalowany.

Czy wśród Pani/Pana najbliższych przyjaciół jest ...

Wykres 4. Nasilenie przyjaźni międzygrupowych deklarowane przez respondenci i respondentów Polskiego Sondażu Upředzeń 3. Dla zwiększenia czytelności wykres został przeskalowany.

Dystans społeczny

Pytając o postawy wobec różnych grup społecznych, sięgnęliśmy po klasyczną skalę dystansu społecznego. Respondenci odpowiadali na 3 pytania, diagnozujące ich skłonność do zaakceptowania obecności przedstawicieli mniejszości etnicznych i seksualnych w najbliższym otoczeniu:

1. Czy zaakceptował(a)by Pan|i, aby w Pana|i miejscu pracy zatrudniony był [nazwa grupy]
2. Czy zaakceptował(a)by Pan|i jako sąsiada [nazwa grupy]
3. Czy zaakceptował(a)by Pan(i) małżeństwo członka Pana|i rodziny z [nazwa grupy]¹³

Na wszystkie pytania badani odpowiadali na skali od 1 („zdecydowanie był(a)bym przeciwny/a”) do 4 („zdecydowanie bym zaakceptował/a). Ogólnie badani wykazali raczej pozytywne postawy wobec wszystkich mniejszości¹⁴. Jednakże grupy wymienione w naszym sondażu budziły zróżnicowane reakcje. Badani deklarowali największą otwartość wobec Niemców¹⁵. Zdecydowana większość badanych zadeklarowała gotowość zaakceptowania Niemców jako sąsiadów, współpracowników lub małżonków członka rodziny. Szesnaście procent badanych byłoby jednak przeciwnych sąsiedowaniu lub pracy w otoczeniu osób pochodzenia niemieckiego, a 23% miałoby coś przeciwko małżeństwu członka rodziny z taką osobą.

¹³ W odniesieniu do osób homoseksualnych nie analizowano pytania 2 (o małżeństwo z członkiem rodziny), ponieważ zawierałoby ono w sobie miarę akceptacji homoseksualizmu członka rodziny, co nie pozwala na jego interpretację.

¹⁴ Przeciętna odpowiedź na wszystkie pytania wynosiła $M = 2,61$; $SD = 0,72$ przy czym środek skali był równy 2

¹⁵ Średnia odpowiedź $M = 3,01$; $SD = 0,77$

Podobne postawy respondenci i respondentki zadeklarowali w odniesieniu do Ukraińców¹⁶, którzy także okazali się akceptowani w najbliższym otoczeniu przez znaczną większość badanych. Sprzeciw wobec wprowadzenia się osób pochodzenia ukraińskiego do sąsiedztwa zadeklarowało 22% badanych, sprzeciw wobec pracy z taką osobą w jednej firmie – 20%, najwięcej, bo 33% nie zgadza się na małżeństwo osoby z rodziny z Ukraińcem/Ukrainką.

Kolejna mniejszość etniczna – Żydzi – także spotkała się z raczej pozytywnymi reakcjami respondentów¹⁷. Jednakże dla 25% respondentów nieakceptowalne byłoby zatrudnienie osoby pochodzenia żydowskiego w ich miejscu pracy, 27% nie zaakceptowałoby takiej osoby jako sąsiada, a 43% respondentów miałoby coś przeciwko małżeństwu członka rodziny z Żydem bądź Żydówką.

Zdecydowanie nieakceptowaną mniejszością etniczną okazali się Romowie¹⁸. Trzydzieści pięć procent badanych nie chciałoby, żeby Rom/ka był/a zatrudniony/a w ich miejscu pracy. Czterdzieści trzy procent respondentów nie chciałoby mieszkać w sąsiedztwie osób pochodzenia romskiego, a zdecydowana większość (56,7%) nie zaakceptowałaby małżeństwa członka rodziny z taką osobą.

Ważne z punktu widzenia bieżącej debaty politycznej wydają się postawy Polaków wobec muzułmanów¹⁹ oraz uchodźców²⁰. Respondenci do obu tych grup odnieśli się raczej negatywnie. Czterdzieści cztery procent badanych nie zaakceptowałoby sąsiadów uchodźców, nieco więcej, bo 51% negatywnie odniosłoby się do sąsiadowania z muzułmaninem lub muzułmanką. Trzydzieści dziewięć procent badanych byłoby niechętnych zatrudnieniu w ich

¹⁶ $M=2,83$; $SD = 0,80$

¹⁷ $M=2,68$; $SD = 0,83$

¹⁸ $M=2,40$; $SD = 0,85$

¹⁹ $M = 2,20$; $SD = 0,89$

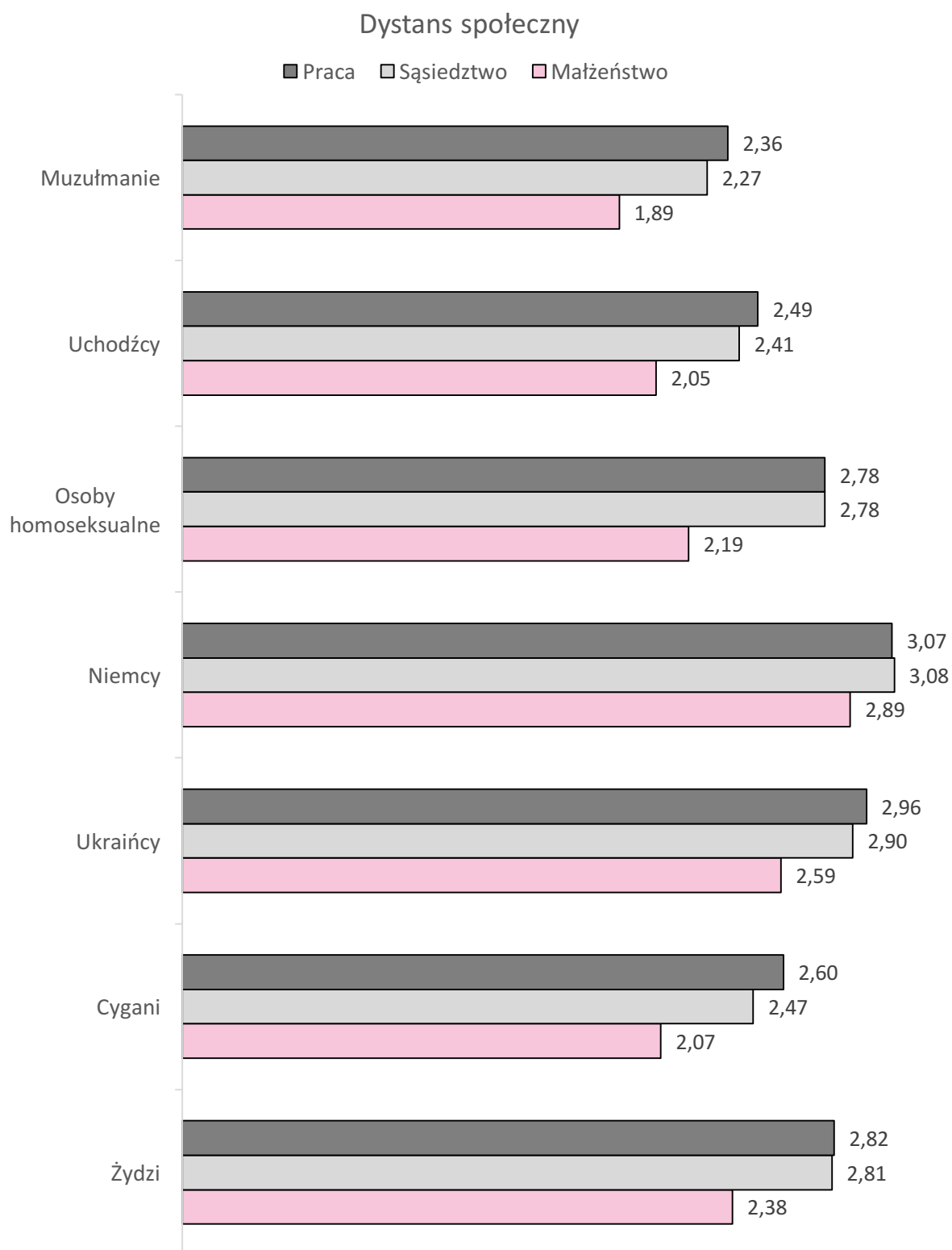
²⁰ $M=2,34$; $SD = 0,89$

miejscu pracy uchodźcy, 45% zareagowałoby negatywnie na pojawienie się w ich miejscu pracy muzułmanina. Ponownie najmniej akceptacji respondenci zadeklarowali w odniesieniu do małżeństwa członka rodziny z przedstawicielem omawianych dwu grup – 56% badanych byłoby przeciwne małżeństwu z uchodźcą, a 64% małżeństwu z muzułmaninem.

Ostatnią grupą, o jaką pytaliśmy były osoby homoseksualne. Badani zadeklarowali ogólnie pozytywne postawy wobec tej grupy²¹. Niemniej jednak, prawie co trzeci badany nie zaakceptowałby zatrudnienia osoby homoseksualnej w swoim miejscu pracy (28%) lub w sąsiedztwie (29%).

Szczegółowe odpowiedzi na pytania przedstawiają wykresy 5 i 6.

²¹ $M=2,77$; $SD = 0,91$

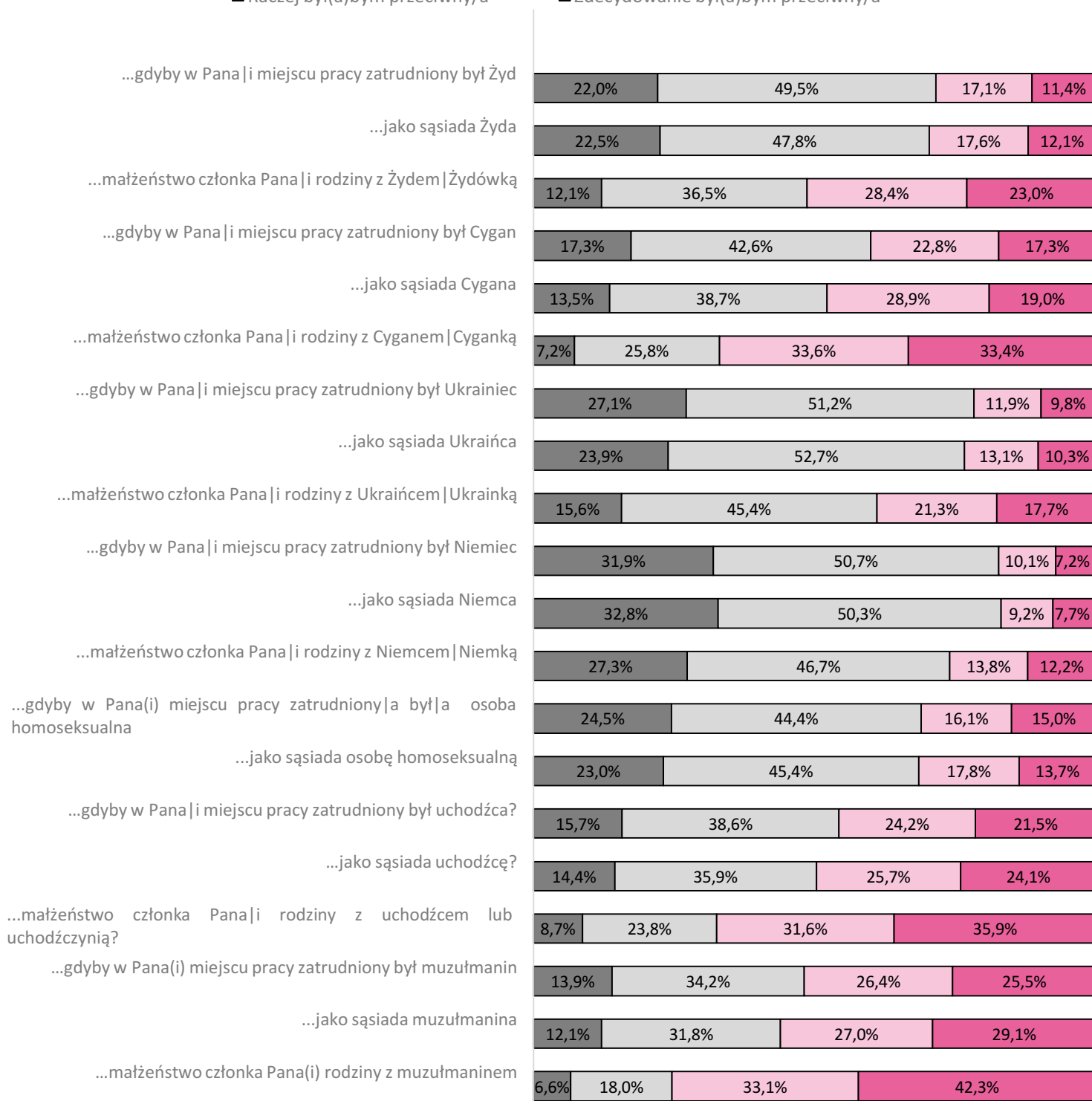

Wykres 5. Średni poziom akceptacji różnych grup społecznych w najbliższym otoczeniu – w miejscu pracy, sąsiedztwie i rodzinie (N=897²²).

²² Liczebność odpowiedzi ważnych w poszczególnych pytaniach wahała się od N = 830 do N = 955.

Czy zaakceptował(a)by Pan/i....

☒ Zdecydowanie bym zaakceptował/a ☐ Raczej bym zaakceptował/a
☐ Raczej był(a)bym przeciwny/a ☒ Zdecydowanie był(a)bym przeciwny/a

Wykres 6. Akceptacja przedstawicieli różnych grup społecznych w najbliższym otoczeniu – w miejscu pracy, sąsiedztwie i rodzinie (N = 897).

Związki między dystansem społecznym i kontaktem międzygrupowym

Ostatnią z przeprowadzonych analiz była analiza korelacji pomiędzy wskaźnikami kontaktu międzygrupowego i dystansu społecznego. Aby uprościć analizę, uśredniłyśmy częstość trzech typów kontaktu osobno dla każdej z analizowanych grup, a także stworzyłyśmy pojedynczy wskaźnik dystansu społecznego – również poprzez uśrednienie odpowiedzi na trzy pytania dotyczące poszczególnych grup.

Niemal wszystkie korelacje pomiędzy analizowanymi zmiennymi były istotne (zob. tabela 1). Na uwagę zasługuje fakt, że nieco silniejsze korelacje występowały pomiędzy wskaźnikami kontaktu z Niemcami, Ukraińcami i osobami homoseksualnymi (w porównaniu do innych analizowanych grup) a wskaźnikami dystansu społecznego wobec wszystkich pozostałych grup. Może to wynikać z tego, że to właśnie z tymi trzema grupami Polacy mają relatywnie najwięcej kontaktu.

Jednocześnie warto zwrócić uwagę na to, że doświadczenie kontaktu z jakąkolwiek z tych trzech grup wiązało się z bardziej pozytywnymi postawami (mniejszym dystansem społecznym) wobec wszystkich innych analizowanych grup mniejszościowych. Z jednej strony taki wynik można uznać za potwierdzenie efektów generalizacji doświadczenia kontaktu – tj. przenoszenia się pozytywnych postaw z grupy, z którą wchodzi się w kontakt, także na inne, niezaangażowane w kontakt grupy obce²³. Z drugiej strony, możliwe jest, że osoby o bardziej

²³ Pettigrew, T. F. (1997). Generalized intergroup contact effects on prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 173-185; Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65-85.

pozytywnych postawach międzygrupowych (wobec różnych grup) są bardziej gotowe angażować się w doświadczenia międzygrupowego kontaktu. Oba te kierunki zależności mają potwierdzenie w badaniach podłużnych²⁴, jednak ze względu na korelacyjny charakter badania, nie możemy wyciągać wniosków na temat kierunku zależności w polskim społeczeństwie.

Tabela 1

Korelacje pomiędzy wskaźnikami kontaktu międzygrupowego i dystansu społecznego w Polskim Sondażu Uprzedzeń 3

Dystans	Kontakt							
		Żydzi	Uchodźcy	Romowie	Ukraińcy	Niemcy	Muzułmanie	Osoby homo.
	Żydzi	-0,111**	-0,052	-0,130***	-0,198***	-0,221***	-0,100**	-0,194***
	Uchodźcy	-0,120***	-0,087**	-0,043	-0,140***	-0,159***	-0,075*	-0,112**
	Romowie	-0,100**	-0,105**	-0,072*	-0,188***	-0,193***	-0,093**	-0,132***
	Ukraińcy	-0,096**	-0,029	-0,147***	-0,234***	-0,217***	-0,090**	-0,169***
	Niemcy	-0,057	-0,001	-0,151***	-0,196***	-0,235***	-0,080*	-0,200***
	Muzułmanie	-0,110**	-0,105**	-0,068*	-0,179***	-0,175***	-0,112***	-0,146***
	Os. homo.	-0,065*	-0,053	-0,001	-0,192***	-0,184***	-0,111**	-0,329***

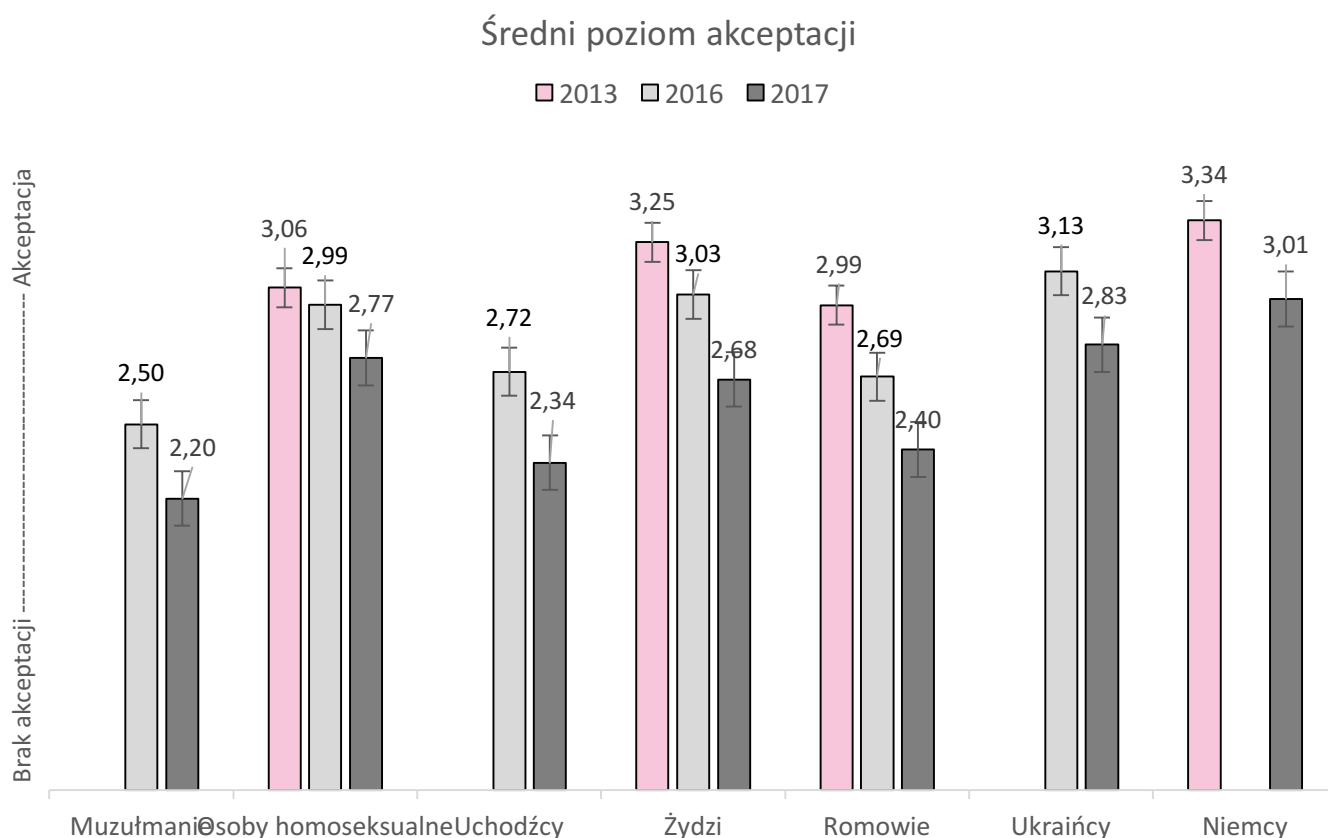
²⁴ Binder, J., Zagefka, H., Brown, R., Funke, F., Kessler, T., Mummendey, A., Maquil, A., Demoulin, S., & Leyens, J. P. (2009). Does contact reduce prejudice or does prejudice reduce contact? A longitudinal test of the contact hypothesis among majority and minority groups in three European countries. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96, 843-856.

Pogarszanie się postaw międzygrupowych w Polsce

Postawy Polaków wobec przedstawicieli różnych grup społecznych ulegają znaczącym zmianom w czasie. Porównanie wyników uzyskanych w Polskim Sondażu Uprzedzeń w 2017 roku z dwoma analogicznymi sondażami prowadzonymi przez zespół Centrum Badań nad Uprzedzeniami w 2016 i 2013 roku pokazują, że mamy do czynienia przede wszystkim z pogorszeniem się postaw wobec *innych*.

Najsilniejsze i systematyczne pogorszenie się postaw wobec wszystkich grup uwzględnionych w sondażu nastąpiło między 2016 a 2017 rokiem (por. Wykres 7, Tabela 1). Mimo iż aktualne postawy Polek i Polaków są bardziej negatywne niż przed czterema laty, warto zauważyć, że przed 2016 rokiem zmiany poziomu akceptacji deklarowanego wobec poszczególnych mniejszości były mniej systematyczne. W porównaniu z rokiem 2013, w 2016 roku zaobserwowaliśmy nieznaczny wzrost niechęci wobec Żydów i Romów (odsetek osób niechętnych wzrósł wówczas o mniej niż 10 punktów procentowych), podczas gdy postawy wobec osób homoseksualnych nie uległy zmianie (różnice w poziomie postaw są nieistotne statystycznie w wypadku tej grupy). Rok 2017 przyniósł natomiast systematyczny spadek akceptacji wobec wszystkich grup społecznych, o które pytaliśmy respondentów. Postawy Polaków w 2017 roku okazały się mniej przychylne zarówno w odniesieniu do osób o odmiennym pochodzeniu etnicznym (Romów, Żydów, Ukraińców, Niemców) jak i religii (muzułmanów). Najsilniejszy spadek akceptacji między rokiem 2016 a 2017 zaobserwowaliśmy jednakże w stosunku do uchodźców – do osób niechętnie widzących przedstawicieli tej grupy w swoim sąsiedztwie, miejscu pracy lub jako małżonków członka rodziny w 2016 roku, w roku bieżącym dołączyło kolejne 14% respondentów. Spośród wszystkich grup, o które pytaliśmy w Polskim Sondażu

Uprzedzeń 3, najbardziej stabilne wydają się postawy wobec osób homoseksualnych²⁵, choć także te uległy pogorszeniu: w 2017 roku niechęć wobec osób homoseksualnych jako sąsiadów i pracowników tej samej firmy zadeklarowało średnio 28% respondentów – o 3 punkty procentowe więcej niż przed czterema laty i o 6 punktów więcej niż w roku ubiegłym.

Wykres 7. Zmiana średniego poziomu akceptacji przedstawicieli różnych grup społecznych na przestrzeni lat – zestawienie badań (możliwy zakres wartości 1-4).

²⁵ Pytania o postawy wobec osób nieheteroseksualnych w roku 2016 oraz w latach 2013 i 2017 różniły się. W 2016r. pytaliśmy o postawy wobec "geja" natomiast w pozostałych sondażach o postawy wobec "osób homoseksualnych".

Tabela 1

Zmiany poziomu dystansu społecznego wobec przedstawicieli różnych grup społecznych na przestrzeni lat 2013-2017

	Procent osób deklarujących brak akceptacji przedstawicieli różnych grup społecznych w swoim najbliższym otoczeniu		
	2013	2016	2017
Żydzi			
Współpracownik	11,40%	14,60%	25,50%
Sąsiad	13,60%	14,60%	27,00%
Małżonek/ka członka rodziny	22,10%	30,30%	42,90%
Uchodźcy			
Współpracownik		23,80%	39,10%
Sąsiad		30,20%	43,90%
Małżonek/ka członka rodziny		44,20%	55,70%
Romowie			
Współpracownik	20,20%	27,00%	35,00%
Sąsiad	23,40%	32,40%	43,30%
Małżonek/ka członka rodziny	38,30%	46,80%	56,70%
Ukraińcy			
Współpracownik		10,70%	19,80%
Sąsiad		11,90%	21,70%
Małżonek/ka członka rodziny		20,90%	33,40%
Niemcy			
Współpracownik	9,20%		16,00%
Sąsiad	9,70%		15,90%
Małżonek/ka członka rodziny	12,40%		23,00%
Muzułmanie			
Współpracownik		32,60%	44,70%
Sąsiad		38,20%	50,60%
Małżonek/ka członka rodziny		58,60%	64,20%
Osoby homoseksualne			
Współpracownik	23,90%	21,40%	27,90%
Sąsiad	25,90%	22,90%	28,70%

Adnotacja. Puste komórki oznaczają brak pomiaru dystansu społecznego wobec danej grupy w danym roku.

Spadek akceptacji dla grup mniejszościowych w najbliższym otoczeniu ma także swoje odzworowanie w coraz rzadszym kontakcie Polaków z przedstawicielami tych grup (por. Wykres 8). Najsilniejszy spadek w tym zakresie, podobnie jak w przypadku postaw, obserwujemy na przestrzeni ostatniego roku. Tendencja do zwiększenia się częstotliwości osobistych kontaktów Polaków z osobami homoseksualnymi, jaką obserwowaliśmy jeszcze rok temu (w 2013 roku 74% badanych deklaroowało, że nie zna osobiście ani jednego geja, w 2016% odsetek ten spadł do 69%), dziś jest praktycznie niewidoczna - w 2017 roku 72% respondentów twierdzi, że nie zna ani jednej osoby homoseksualnej. W 2016 roku niemal połowa Polaków deklaroowała osobistą znajomość przynajmniej jednego Ukraińca, dziś jest to zaledwie 36%. O ile w 2016 roku mogło się wydawać, że coraz bardziej obecni w życiu społecznym Polaków są Romowie (w 2013 roku byli znani osobiście zaledwie 22% Polaków, w 2016 już 33%), tendencja ta odwróciła się i w roku bieżącym jedynie 26% respondentów deklaruje, że zna osobiście przynajmniej jedną osobę pochodzenia romskiego. Mniej kontaktu mamy także z zachodnimi sąsiadami – ani jednego Niemca nie zna dziś jedna trzecia (34%) Polaków, o 9 punktów procentowych więcej niż jeszcze rok temu. Uchodźcy wciąż pozostają grupą, z którą Polacy i Polki mają bardzo niewiele kontaktu – w 2016 roku 90%, a w 2017 roku 94% respondentów deklaroowało, że nie zna osobiście żadnego uchodźcy. Nie zmienia się także niewielki odsetek Polaków, deklaruujących osobistą znajomość przynajmniej jednego muzułmanina - w 2016 roku było to 13%, a w 2017 roku 11% respondentów. Analogiczne tendencje obserwujemy w odniesieniu do przyjaźni zawieranych z przedstawicielami ww. grup oraz ich obecności w dalszym kręgu znajomych (por. Tabela 2)

Tabela 2

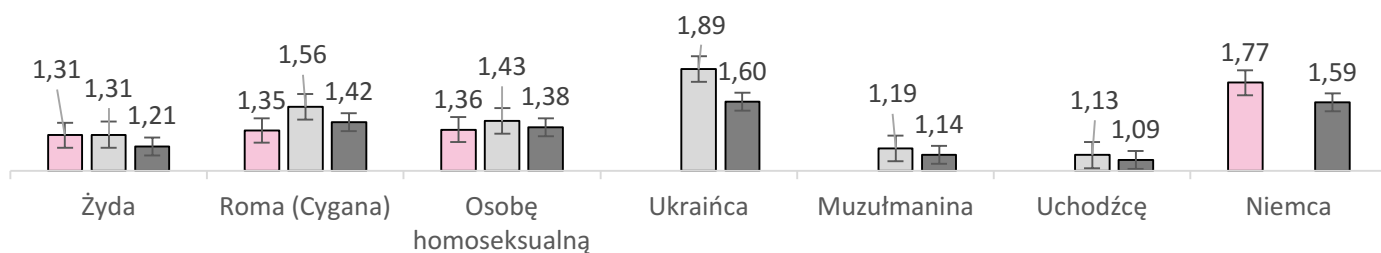
Procent osób deklarujących brak kontaktu z przedstawicielami różnych grup społecznych w latach 2013-2017

Procent osób deklarujących brak kontaktu z przedstawicielami różnych grup społecznych w latach 2013-2017				
		2013	2016	2017
Żydzi	Nie znam osobiście	80,00%	78,20%	83,60%
	Moi bliscy nie znają	66,40%		67,70%
	Nie mam wśród przyjaciół	86,10%		92,50%
Uchodźcy	Nie znam osobiście		51,20%	64,60%
	Moi bliscy nie znają			54,30%
	Nie mam wśród przyjaciół			88,60%
Romowie	Nie znam osobiście	78,00%	66,50%	74,40%
	Moi bliscy nie znają	67,20%		62,40%
	Nie mam wśród przyjaciół	88,30%		93,10%
Ukraińcy	Nie znam osobiście	57,20%		65,90%
	Moi bliscy nie znają	48,70%		53,20%
	Nie mam wśród przyjaciół	71,20%		87,30%
Niemcy	Nie znam osobiście		87,20%	89,20%
	Moi bliscy nie znają			72,50%
	Nie mam wśród przyjaciół			94,90%
Muzułmanie	Nie znam osobiście		90,20%	93,50%
	Moi bliscy nie znają			74,4%
	Nie mam wśród przyjaciół			95,20%
Osoby homoseksualne	Nie znam osobiście	73,90%	68,50%	72,30%
	Moi bliscy nie znają	57,20%		59,30%
	Nie mam wśród przyjaciół	81,20%		87,80%

Adnotacja. Puste komórki oznaczają brak pomiaru danego typu kontaktu w danym roku.

Znam osobiście...

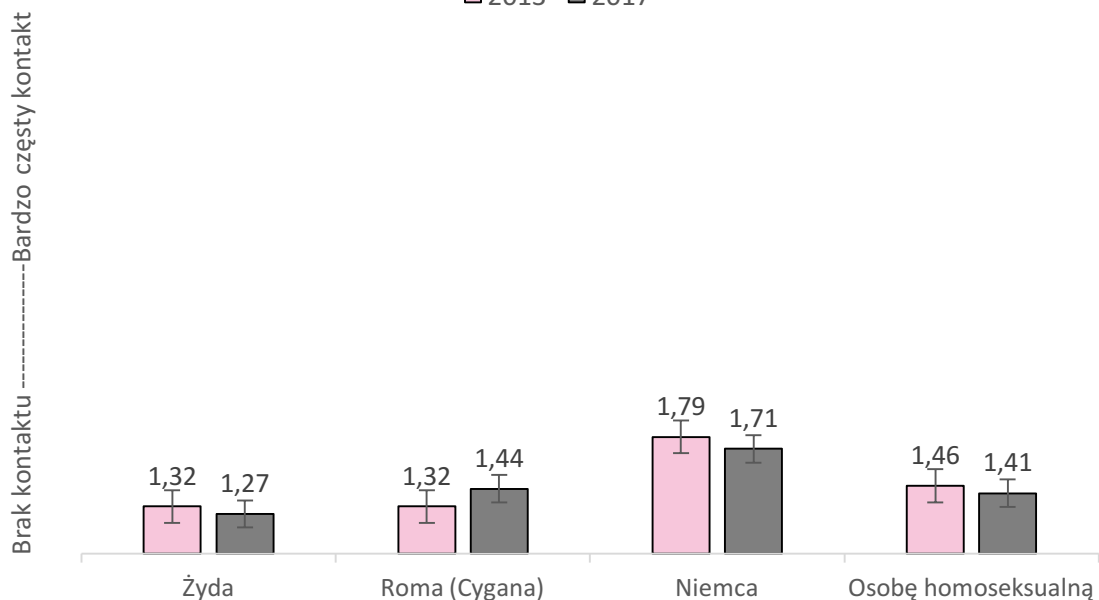
■ 2013 ■ 2016 ■ 2017

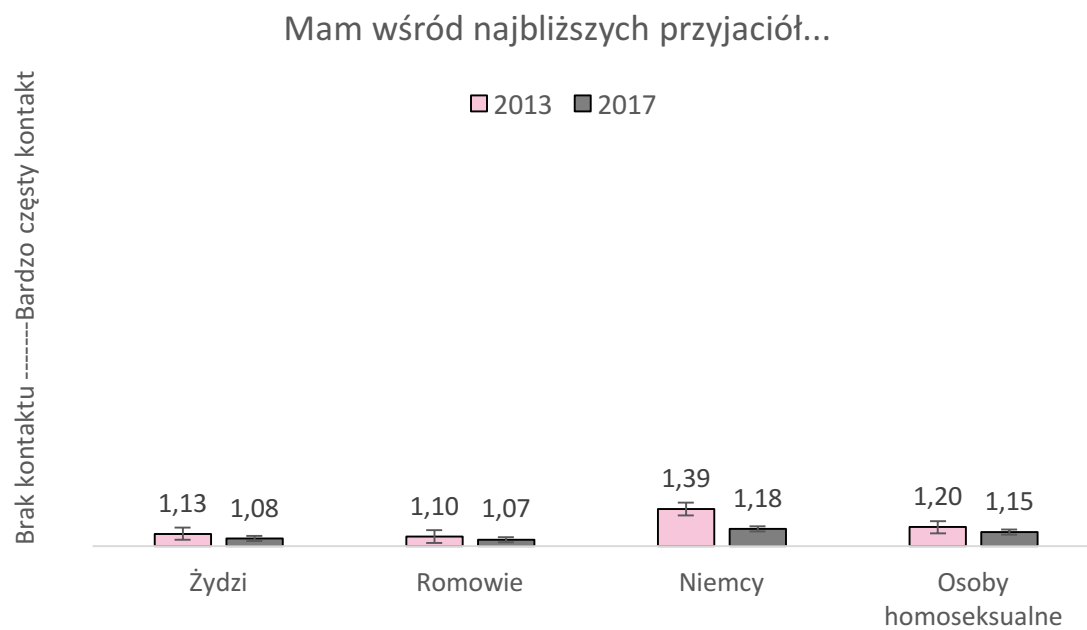
Wykres 8. Średni deklarowany poziom osobistego kontaktu z przedstawicielami różnych grup społecznych na przestrzeni lat – zestawienie badań.

Ktoś z moich bliskich zna osobiście...

■ 2013 ■ 2017

Wykres 9. Średni deklarowany poziom pośredniego kontaktu z przedstawicielami różnych grup społecznych na przestrzeni lat – zestawienie badań.

Wykres 10. Średnia deklarowana liczba przyjaciół wśród przedstawicieli różnych grup społecznych na przestrzeni lat – zestawienie badań.

Literatura cytowana

- Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Binder, J., Zagefka, H., Brown, R., Funke, F., Kessler, T., Mummendey, A., Maquil, A., Demoulin, S., & Leyens, J. P. (2009). Does contact reduce prejudice or does prejudice reduce contact? A longitudinal test of the contact hypothesis among majority and minority groups in three European countries. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96, 843-856.
- Brophy, I. N. (1946). The luxury of anti-Negro prejudice. *Public Opinion Quarterly*, 9, 456-466.
- Cehajic, S., Brown, R., & Castano, E. (2008). Forgive and forget? Antecedents and consequences of intergroup forgiveness in Bosnia and Herzegovina. *Political Psychology*, 29, 351-367.
- Christ, O., Schmid, K., Lolliot, S., Swart, H., Stolle, D., Tausch, N., ... Hewstone, M. (2014). Contextual effect of positive intergroup contact on outgroup prejudice. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111, 3996-4000.
- Deutsch, M., & Collins, M. E. (1951). *Interracial housing: A psychological evaluation of a social experiment*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Hewstone, M., Cairns, E., Voci, A., Paolini, S., McLernon, F., Crisp, R. J., Niens, U., & Craig, J. (2005). Intergroup contact in a divided society: Challenging segregation in Northern Ireland. In: D. Abrams, M. Hogg, & Marques, J. M. (Eds.), *Social Psychology of Inclusion and Exclusion* (pp. 265-292). New York: Psychology Press.
- Mazziotta, A., Mummendey, A., & Wright, S. C. (2011). Vicarious intergroup contact effects: Applying social-cognitive theory to intergroup contact research. *Group Processes & Intergroup Relations*, 14, 255-274.
- Pettigrew, T. F. (1997). Generalized intergroup contact effects on prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 173-185.
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65-85.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 751-783.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2011). *When groups meet: The dynamics of intergroup contact*. New York: Psychology Press.
- Stefaniak, A., & Witkowska, M. (2015). Społeczne kontakty Polaków, czyli czy znamy ludzi innych niż my sami i czy chcemy ich poznawać? [Social contacts of ethnic Poles: Do we know people different from ourselves and do want to get to know them?] In: Stefaniak A. Bilewicz M., Winiewski M. (Eds.), *Uprzedzenia w Polsce*, 99-124. Warszawa, Poland: Liberilibri
- Turner, R. N., Crisp, R. J., & Lambert, E. (2007). Imagining intergroup contact can improve intergroup attitudes. *Group Processes & Intergroup Relations*, 10, 427-441.
- Wagner, U., Christ, O., Pettigrew, T. F., Stellmacher, J., & Wolf, C. (2006). Prejudice and minority proportion: Contact instead of threat effects. *Social Psychology Quarterly*, 69, 380-390.
- Wright, S. C., Aron, A., McLaughlin-Volpe, T., & Ropp, S. A. (1997). The extended contact effect: Knowledge of cross-group friendships and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 73-90.